

Ο ΑΙΩΝ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

ANDRÉ SIEGFRIED
τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

Μετάφρασις :
ΝΑΝΑΣ ΡΟΥΣΑ-ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς παραγωγῆς ἔχομεν φθάσει εἰς τὸν αἰῶνα τῶν διευθυντῶν, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Burnham, εἰς τὸ βιβλίον του *Managerial Revolution*, αἰῶνα τὸν ὁποῖον θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀποκαλέσωμεν διοικητικὸν αἰῶνα. Πράγματι, ὁ αἰὼν μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς μεγάλης διευθυντοκρατίας, εἰς τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο σφείλεται καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος ὑπεροχὴ τῆς λευκῆς φυλῆς εἰς τὸν τομέα τῆς ἀποδοτικότητος.

Ἡ ἀνθρωπότης ἐγνώρισεν, ἐν πρώτοις, κατὰ τὴν διάρκειαν πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν, ἕως δεκάδων χιλιάδων ἐτῶν, τὴν περίοδον τοῦ χειροτέχνου, ἀντίστοιχον πρὸς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν : Πολιτισμὸς τοῦ χωρίου πραγματοποιούμενος διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ εργαλείου, βάσει αἰωνοβίων παραδόσεων, περικλείων ἐν ἑαυτῷ πολλὴν τέχνην, ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα, μεταδιδόμενος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Τὸ πλεῖστον τῆς ἀνθρωπότητος ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ χρησιμοποιοῖ παρομοίαν βιοτεχνίαν, ἥτις κάθε ἄλλο παρὰ ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὴν ἐκβιομηχανισθεῖσαν Δύσιν. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐν συνεχείᾳ, ἔχει ὀδηγήσει τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς μίαν ἐντελῶς νέαν κατεύθυνσιν, τὴν τῆς μηχανοποιήσεως, τῆς ὁποίας αἱ μέθοδοι ἔχουν ἤδη μεταβάλλει τὴν μορφήν τοῦ κόσμου, εἰς σημεῖον ὥστε

δυνατὸν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Kelsen, καθ' ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου τοῦ Kelsen.

Δικαίως, ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς του, ὁ Burdeau θὰ θέλῃ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ Κράτος ὡς νομικὴν κατάταξιν διὰ τοῦ στοιχείου «ἐξουσία» — ἀλλ' ἡ ἐξουσία αὕτη ἔναντι τῆς ἰδέας δικαίου ποῦ ἡ ἐξουσία θὰ εἶχε ὡς καθήκον νὰ πραγματοποιήσῃ δὲν εἶναι πραγματικῶς τίποτε ἄλλο εἰμὴ ἢ μετατροπὴ τοῦ κοινωνιολογικοῦ στοιχείου τῆς δυνάμεως καὶ ἡ πραγματοποιητέα ἰδέα τοῦ δικαίου δὲν εἶναι ἄλλο, διὰ τὸν Burdeau, εἰμὴ ἰδέα ἢ πρόγραμμα κοινωνικόν, κοινωνιολογικῶς ἐννοούμενον, καὶ θεσμιμένον ὡς δίκαιον. Εἰς τὴν πραγματικότητα, τὸ Κράτος δίδει εἰς ἑαυτὸ ἐξουσίαν, πραγματικοποιεῖται ἐν αὐταῖς, δι' αὐτῶν, διὰ τὰ πραγματοποιηθῆ ὡς δίκαιον, ἐνῶ ἡ σχετικιστικὴ ἰδέα τοῦ δικαίου δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἱστορικὴ, μεταβατικὴ τελεολογία, τὴν ὁποίαν κάθε Κράτος, ὡς Κυβέρνησις, θέτει εἰς ἑαυτὸ ὡς συγκεκριμένον σκοπὸν τῆς καθημερινῆς δράσεως τῆς Κυβερνήσεως — τελεολογία ἱστορικῶς καθωρισμένη, ἐντὸς τοῦ ἀπείρου ἀριθμοῦ τῶν δυνατῶν ἱστορικῶν σκοπῶν. Ἀπομένει εἰς τὸ Κράτος *qua talis* τὸ δίκαιον ὡς εἰδοποιὸς καὶ ἀκατάλυτος οὐσία του, ἡ ἐλευθερία ὡς ὑπέρτατος σκοπὸς τοῦ δικαίου, ὅπερ θὰ εἶναι ἀνθρωπισμὸς καὶ ἐλευθερία ἢ δὲν θὰ ὑπάρχῃ διόλου. Ἀποδεικνύεται οὕτω ὅτι τὸ Κράτος ἔχει ὡς ἴδιον καὶ ἀπόλυτον σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν, διότι ἡ ἐσωτέρα φύσις του εἶναι τὸ δίκαιον. Δίκαιον καὶ Κράτος, αἰωνίως συνδεδεμένα, εἰς σχέσιν μορφῆς καὶ πραγματικότητος, εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ποῦ τὰ καθιστᾷ αἰώνια, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος.

νά τὸν ἔχουν καταστήσει εἰς διάστημα ὀλιγότερον τῶν διακοσίων ἐτῶν ἀγνώριστον.

Εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς μίαν τρίτην περίοδον, ἣτις δὲν εἶναι παρὰ ἐν τμήμα τῆς 2ας περιόδου καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ διοικητικὴ ὑπηρεσία κατέχει τὴν πρωτεύουσαν θέσιν. Αἱ μηχανοποιημένα ἐπιχειρήσεις ἔχουν πράγματι γίνεαι τόσον ὀγκώδεις, περίπλοκοι καὶ ὑπέροικοι, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε ἡ διοίκησις αὐτῶν τείνει νὰ ὑπερβῇ τὸ ἐπίπεδον τῆς καθαρῆς τεχνικῆς διοικήσεως, ἀξιοῦσα ὁλονὲν ἐκ μέρους τῶν ἐπὶ κεφαλῆς καὶ προσόντα ὀργανωτικά.

Διότι δὲν πρόκειται μόνον νὰ τεθοῦν εἰς κίνησιν μηχαναί. Πρέπει, συγχρόνως μὲ τὰς μηχανάς, καὶ κατὰ τὸ γενικὸν σχέδιον, νὰ ἐργάζωνται κοινοπαραγωγικῶς καὶ οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τρόπον ὥστε εἰς τὴν παραγωγὴν νὰ προστίθεται μία διαχείρισις, ἣτις ἐν κυριολεξίᾳ θὰ εἶναι ἡ διοίκησις.

Ἀφοῦ ἐπεράσαμεν ἀπὸ τὸν τεχνίτην εἰς τὸν μηχανικόν, μεταβαίνομεν ἤδη ἐκ τοῦ μηχανικοῦ εἰς τὸν διευθυντήν, τὸν πραγματικὸν διευθύνοντα τὴν σύγχρονον παραγωγὴν. Ἡ γραμματεία τείνει νὰ καταστῇ ἐν βασικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν ἐξελιγμένην ταύτην ἔννοιαν τῆς παραγωγῆς, ἀντίστοιχον εἰς ὅ, τι ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐπιτελεῖον εἰς τὸν στρατόν.

Καθόσον ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται, μεταβαίνουσα, διαδοχικῶς, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ τεχνίτου εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς μηχανοποιήσεως καὶ κατόπιν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς διοικήσεως, ἡ γραμματεία ἀκολουθεῖ τοὺς ἰδίους μετασχηματισμούς, ὑπακούουσα εἰς τὰς ἰδίας ἀνάγκας καὶ καταφεύγουσα λογικῶς εἰς τὰς ἰδίας μεθόδους. Εἰς τὸν καθαρῶς ἰδικὸν τῆς τομέα, ὅπως καὶ γενικῶς εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἡ ἀποτελεσματικότης προκύπτει ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἐνὸς προσφόρου συστήματος μηχανῶν, μίας προσηρμοσμένης τεχνικῆς καὶ ἐνὸς ἐκπαιδευμένου καὶ εἰδικευμένου προσωπικοῦ. Ἐκεῖ ἡ μηχανὴ τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐργαλεῖον, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ὀργάνωσις τείνει νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν ἀνθρώπινον συνεργάτην εἰς τὸν ρόλον ἐνὸς ἀπλοῦ μηχανικοῦ τεμαχίου ἐντὸς ἐνὸς συνόλου, φάσις ἴσως ἀπλῶς μεταβατικῆ, πέραν τῆς ὁποίας τὸ ἄτομον, πάντοτε ἀναγκαῖον, θὰ ἐπανεύρῃ τὴν θέσιν του. Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι, ἄλλωστε, ἡ μορφή τῆς παραγωγῆς, ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἀνάγκη τῆς γραμματείας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν, εὐθὺς ὡς προέκυπτεν ἀνάγκη κατασκευῆς ἔργου διὰ συλλογικῆς ἐργασίας, εἴτε περὶ τῶν πυραμίδων ἐπρόκειτο, εἴτε περὶ τοῦ σινικοῦ τείλους ἢ τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ, πάντοτε προέκυπτεν ἡ ἀνάγκη γραμματείας, ὑπὸ οἰανδήποτε ὀνομασίαν καὶ ἂν ἐφέρετο, οὐδέποτε ὁμως εἶχεν αὕτη τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει σήμερον.

Ἡ ἐκθεσις τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ γραφείου μᾶς τηρεῖ ἐνημέρους κάθε φθινόπωρον ἐπὶ ὅλων τῶν θαυμασίων προόδων τῶν ἐπιτελουμένων ἐπὶ τῶν διαφόρων μηχανημάτων καὶ ἐξαρτημάτων τῆς γραμματείας. Οὐδεμία ἐκθεσις τοῦ αἰῶνος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶμεν εἶναι περισσότερον χαρακτηριστικῆ.

Ἡ βιομηχανία, ἐντὸς τῆς φάσεώς της τῆς καθαρῆς μηχανικῆς, ἐμερίμνα πρωτίστως νὰ καταστήσῃ ὀρθολογικὴν τὴν παραγωγὴν, μηχανοποιούσα αὐτήν. Τὸ αὐτὸ πρόβλημα τοῦ ὀρθολογισμοῦ τίθεται τώρα καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ—τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ—κατὰ τὴν ἰδίαν βασικὴν μέθοδον, δηλαδὴ διὰ τῆς συστηματικῆς προσφυγῆς εἰς τὴν μηχανοποίησιν.

Ἔως μίαν ἐποχὴν ἐντελῶς πρόσφατον, τὸ γραφεῖον ἐφαίνετο ὡς νὰ μὴν

εἶχεν ἀκολουθήσει τὴν ταχέϊαν ἐξέλιξιν τοῦ αἰῶνος. Παρέμεινε καθυστερημένον. Κατὰ τὴν νεότητά μου—πρὸ τοῦ 1900—ἐνθυμοῦμαι πολλὰς ἐπιχειρήσεις αἱ ὁποῖαι ἐφωτίζοντο μὲ λυχνίας ἐλαίου—γεγονὸς τὸ ὁποῖον παρουσίαζε ἄλλοστε πλεονεκτήματα—καὶ αἱ ὁποῖαι ἐστεροῦντο γραφομηχανῶν.

Ὁ πατὴρ μου, εἰσαγωγεὺς ἐρίου εἰς Ulnhouse εἰς τὴν Χάβρην καὶ εἰς τὴν Βομβάνην κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τῆς Διαδοχῆς, ἐχρησιμοποίησε εἰδικὸν ὑπάλληλον, ὅστις ἀντέγραφε τὴν ἀλληλογραφίαν μὲ πένναν καὶ ἐκράτει τὸ ἀντίγραφον. («Δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ διαβάζω τὰ γράμματα τὰ ὁποῖα ἀντιγράφω» ἀπήντησε κάποτε μὲ μίαν ἄφογον ἐπαγγελματικὴν ἐχεμύθειαν εἰς ἐρώτησιν τοῦ προῖσταμένου του). Βουλευτὴς τὸ 1885, καὶ λαμβάνων ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου μίαν ὀγκώδη ἀλληλογραφίαν, ὁ Ἰούλιος Ζίγκφριντ εἶχε διατηρήσει μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, τὸ 1922, ἕνα γραμματέα παλαιοῦ τύπου, ὅστις ἀνῆκεν εἰς μίαν ἀνωτέραν βαθμίδα τῆς διοικητικῆς ἱεραρχίας καὶ ὅστις συνέτασσε διὰ τῆς χειρὸς τὰ γράμματα κατὰ τὰς ἐνδείξεις ἀλλὰ οὐδέποτε καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ προῖσταμένου του. Οὐδεὶς βουλευτὴς θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐκανοποιηθῆ σήμερον ἀπὸ μίαν πρωτόγονον γραμματεῖαν.

Χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὰ γραφεῖα πολυάριθμοι μέθοδοι ἀναπαραγωγῆς ἢ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ στοιχειώδους μορφῆς, καὶ ἦτο ἐκδηλὸς ἢ καθυστέρησις ἐν σχέσει μὲ τὴν βιομηχανικὴν τεχνικὴν. Πρὸς ἀνάγκησιν τῆς τοιαύτης καθυστερήσεως ἢ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη μεθόδον ἰδιαζόντως νέον· ἐφθανε νὰ εἰσαχθῆ ἢ μηχανὴ παντοῦ ὅπου ἦτο δυνατόν.

Οὕτως ἡ μηχανοποίησις, μὲ σημεῖον ἐκκινήσεως τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν, ἔχει εἰσδύσει, καὶ εἰσδύει ὀλονὲν περισσότερον, εἰς ἕνα τομέα ὅπου ἐκπλήσεται τις διατί δὲν ἐπεβλήθη ἐνωρίτερον.

Ἡ γραφομηχανὴ ὑπῆρξε διὰ τὴν γραμματεῖαν ὁ πρωτοπόρος, ἕνας πρωτοπόρος ἰδιαζόντως νέος. Ὀλίγον μετὰ τὸ 1890, ἐνθυμοῦμαι, εἶδα μίαν διὰ πρώτην φοράν. Μοῦ τὴν εἶχαν δεῖξει ὡσὰν κάτι τὸ περίεργον, ὑπογραμμίζοντες μεταξὺ τῶν διασημοτήτων τῆς ἡμέρας μερικὰ ἰδιόρρυθμα πρόσωπα τὰ ὁποῖα τὴν ἐχρησιμοποιοῦν. Ὅταν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου ἐκ τῶν Η.Π. τὸ 1901 μετέφερα ἐν ἐξ αὐτῶν τῶν μηχανημάτων (ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς τύπου ὅστις ἦδη ἔχει ἐξαφανισθῆ καὶ ὅστις ὀνομάζεται New Franklin) τοῦτο ἐφάνη τόσο ἀσύνηθες εἰς τὸν τελῶν τῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν προκουμαίαν τῆς Χάβρης, ὅστε, μὴ γνωρίζων πῶς νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ διὰ τὸ φορολογίση, τὸ κατέταξε τελικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μικρομηχανισμῶν. Ἡ χρῆσις τῆς γραφομηχανῆς ἔγινε ἔκτοτε παγκόσμιος εἰς ὅλας τὰς χώρας μὲ ὅλας τὰς διαρκεῖς τελειοποιήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μία τῶν τελευταίων εἶναι ἡ τῆς μηχανῆς τῆς λειτουργοῦσης δι' ἠλεκτρισμοῦ, μὲ αὐτόματον ἐπάνοδον τοῦ δακτύλου, χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἀνάγκη νὰ κτυπᾷ τις τὰ πληκτρα· ἡ ἀπλὴ ἐπαφὴ τοῦ δακτύλου εἶναι ἐπαρκής. Παρὰ τὴν ἑπιπέδον τῆς στενογραφίας ἡ ἀπλὴ ἐπαφὴ τοῦ δακτύλου εἶναι ἐπαρκής. Παρὰ τὴν ἑπιπέδον τῆς στενοτυπίας, τῆς ὁποίας ἡ ταχύτης εἶναι τόσο πλήρης, ὅστε ὁ ῥήτωρ ὅστις θὰ διέκοπτε τυχαίως τὴν ὀμίλιαν του θὰ ἔβλεπε τὴν στενοτυπογραφὸν νὰ διακόπτῃ ταυτοχρόνως τὴν ἐργασίαν τῆς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἰδικῆς του διακοπῆς. Οἱ ὅροι τῆς ὑπαγορεύσεως μεταβάλλονται μετὰ τῆς ἰδίας ταχύτητος.

οἱ μηχανισμοί, συνεχῶς περισσότερον διαφορετικοὶ καὶ πλέον τελειοποιημένοι, ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνουν τὴν παραλαβὴν, τὴν ταξιθέτησιν, τὴν δι-
 εκπεραίωσιν τῆς ἀλληλογραφίας, εἰς τὸ νὰ διευκολύνουν τὴν διὰ τηλεφώνου ἐξυ-
 ψηρέτησιν, ἢ μελλοντικῶς, διὰ τῆς τηλεοράσεως, τὰς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν
 ὁρόφων φυσικῶς ἢ ἱεραρχικῶς ὡς καὶ τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ ὁποίου αὐξάνουν
 ὄχι μόνον τὴν ἀπόδοσιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἄνεσιν. Τὸ ὑλικὸν περιβάλλον τοῦ
 γραφείου, εἴτε περὶ τοῦ χρώματος τῶν τοίχων ἢ τῆς θερμοκρασίας τῶν αἰθου-
 σῶν πρόκειται, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ἐν τῶν στοιχείων τῆς ἀποδοτικότητος, ἀντα-
 νακλῶμενον εἰς τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Ὅταν μία ἐπιχείρησις ἔχει τὴν τύ-
 χην νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς καινουργὲς ἀκίνητον, ἀναφαίνεται μία ἀποψις ἣτις
 σπανίως ἀγνοεῖται. Ἐν σχέσει μὲ ταύτην, ἡ κατηγορία τῶν ἐπίπλων τοῦ γρα-
 φείου πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ μελετηθῇ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἕνα κἀδισμα καλῶς κατε-
 σκευασμένον ἐλαττώνει τὴν κούρασιν ἢ μία τράπεζα ἐργασίας καλῶς μελετη-
 μένη ἐξαλείφει τὰς περιττὰς κινήσεις. Εἰς μίαν πολὺ μικρὰν ἐργασίαν τὸ ἀποτέ-
 λεσμα δὲν εἶναι τόσον αἰσθητὸν, ἀλλὰ τὸ ὄφελος εἶναι πλέον προφανὲς παντοῦ
 ὅπου μεγάλος ἀριθμὸς ὑπαλλήλων ἐργάζονται ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου. Ἐναμε-
 τρῶ τις τότε ὅλην τὴν σοφίαν τοῦ Ford, τοῦ μεγάλου πρωτοπόρου εἰς τὸν τομέα
 αὐτόν, ὅταν ἔγραφε ὅτι μερικοὶ πόντοι περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι κατὰ τὴν διά-
 ταξιν τῶν μηχανῶν ἀντανακλῶνται ἐπὶ τῆς παραγωγῆς.

Τὸ ἴδιον δύναιται τὰ λεχθῆ προκειμένου περὶ τῶν ἐπίπλων ἐνὸς γραφείου.
 Συναντῶμεν ἄλλοστε κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις αἱ ὁποῖαι
 ἔχουν προβληθῆ κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον τῆς χρησιμοποίησεως τῆς μηχανῆς
 καὶ ὄρισμένα τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε γὰρ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι λίαν σοβα-
 ραί. Ἡ μηχανοποίησις τῆς ἐποχῆς μας ἀπολαμβάνει ἀπεράντου γοήτρου καὶ δύ-
 ναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τὴν θεωρεῖ ἱκανὴν διὰ ὅλα. Πολλοὶ πι-
 στεύουν ὅτι, εἰς τὸν τομέα τῆς σκέψεως, τὸ γεγονός τῆς χρησιμοποίησεως μιᾶς
 μηχανῆς ἢ μιᾶς τελειοποιημένης γραμματείας βελτιώνει τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τῶν
 δημουορημάτων τοῦ πνεύματος.

Τὸ πλῆθος παραδέχεται ὅτι μηχανικὴ πρόοδος καὶ ἐν γένει πρόοδος εἶναι δύο
 ἐκφράσεις συνώνυμοι. Ἐρωτᾶται ὁμως: Ὁ Renan χρησιμοποιοῦν νικιταφὸν θὰ
 ἔγραφε πλέον ἐντέχνως; Ὁ Valery, οἰκεῖος πρὸς τὴν γραφομηχανὴν τῆς ὁποίας
 ἐγνώριζε τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα ὡς τεχνικός, θὰ ἀνέλυε ἐκ τοῦ
 γεγονότος τούτου μὲ μεγαλυτέραν διεισδυτικότητά; Χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἕνας ἀμε-
 ρικανὸς μυθιστοριογράφος εἰδικευμένος εἰς τὰ ἀστυνομικὰ μυθιστορήματα δὲν θὰ
 ἠμποροῦσε ποτὲ χωρὶς νικιταφὸν καὶ μηχανὰς νὰ παραγάγῃ τὴν συντριπτικὴν
 αὐτὴν μᾶζαν λέξεων ἣτις ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐπόμενον ἔργον του, ἀλλὰ πρέπει νὰ
 παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ περιοχαὶ τῆς ποσότητος καὶ τῆς ποιότητος δὲν ἀναπτύσ-
 σονται ὑπὸ τὸ ἴδιον κλίμα.

Τὴν παρατήρησιν ταύτην ἔκαμα συχνὰ εἰς τὰς διεθνεῖς διασκέψεις, ἰδίως
 εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἢ τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἠνωμένων
 Ἐθνῶν, εἰς τὰς ὁποίας μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ παρευρεθῶ.

Ἡ γραμματεία, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἦτο ἀσυναγώνιστος, τῆς μεταδόσεως
 καὶ τῆς ἀναμεταδόσεως τῶν ὁμιλιῶν ἐπιτυγχανομένων κατ' ἀληθῶς τέλειον τρό-
 πον. Ἐκτοτε, εἰς τὰ διεθνή αὐτὰ κέντρα καὶ ὁ ἐλάχιστος λόγος, ἀκόμη καὶ ἡ

πλέον φευγαλέα παρέμβασις, μεταφράζονται εις πέντε γλώσσας και μεταδίδονται εις τὰ πέρατα τοῦ κόσμου διὰ μέσου ἀκουστικῶν προσηρμοσμένων εις τὸ κεφάλι τοῦ ἀκροατοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἀκούει τὸν λόγον ἀγγλιστί, ὁ ἄλλος ρωσιστί ἢ ἰσπανιστί.

Ἐπιστρέφων τὸ βράδυ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον του, κάθε ἀντιπρόσωπος εὐρίσκει ἐν ἐκτάσει τὸν ἀπολογισμὸν τῶν συζητήσεων τῆς ἡμέρας και τὰ θέματα τῆς ἐπομένης. Ἐὰν δὲ ἀπουσιάσῃ ὀλίγας ἡμέρας ὁ ὄγκος τῶν ἐγγράφων θὰ εἶναι τόσον μεγάλος, ὥστε μόλις θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Παρομοία τεχνικὴ τῆς γραμματείας, διαρκῶς βελτιουμένη ἤδη ἀπὸ τῆς τόσον παλαιᾶς ἐποχῆς τῆς Γενεύης, εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ ἄνευ ἐπιφυλάξεως· ἀλλὰ μήπως δὲν πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι διὰ τῆς τελειότητος αὐτῆς φαίνεται ἀνάγλυφος ἢ μετριότης τῶν περισσοτέρων ἀνακοινώσεων;

Πρὸς τί λοιπὸν τόση τεχνικὴ τελειότης διὰ νὰ μεταδοθῶν ἀπλῶς τόσαι μετριότητες; Ἡ ἀντίφασις αὕτη μᾶς διδάσκει ἐν συντόμῳ ὅτι ὑπάρχει μία περιοχὴ ποιότητος, ἣτις διαφεύγει τὴν μηχανοποίησιν.

Ἡ μεγαλοφυΐα, τὸ ταλέντο, δὲν ἔχουν ἀνάγκην γραμματείας, ἢ τουλάχιστον ἢ γραμματεία, ὅσον τελεία και ἂν εἶναι, δὲν δύναται νὰ βελτιώσῃ τὰς δημιουργίας του. Τούτου λεχθέντος και ἐὰν διαγράψωμεν τὴν περιοχὴν τῆς ποιότητος, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ὑπόλοιπον ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τεχνικῆς, μετὰ τὸν μηχανικὸν τῆς ἐξοπλισμὸν και τὰς δεδοκιμασμένας μεθόδους τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἀρνούμενός τις τὴν πρὸδον ταύτην, ἐκτίθεται εἰς τὸν κίνδυνον νὰ μείνῃ τραγικῶς καθυστερημένος.

Μὲ τὸ σύνολον τῶν μηχανημάτων και ἐργαλείων τῆς ἢ γραμματείας, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν τῆς, ἔχει ἀνάγκην μίας μεθόδου. Περὶ τίνος πρόκειται; Οὐδεὶς τὸ ἔχει εἰπῆ καλύτερον ἀπὸ τὸν λόρδον Chesterfield, εἰς τὰ περίφημα γράμματά του πρὸς τὸν υἱὸν του. (Εἶναι ἡ φύσις τῶν ἔργων τιαύτη ὥστε νὰ ἀπολήγουν κάπου, και οὐδὲν ὀδηγεῖ ἀσφαλέστερον παρὰ ἡ μέθοδος).

Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἀποκαλύπτουν θαυμασίως αὐτὴν ταύτην τὴν λειτουργίαν τῆς γραμματείας. Τὸ ἀγγλικὸν κείμενον γράφει: «Dispatch is the soul of business», δηλ. «ἡ διεκπεραιώσις εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἐργασίας», ὅπερ νομίζω ὅτι εἶναι ἢ καλύτερα ἀπόδοσις. Πρόκειται πράγματι ἢ γραμματεία νὰ διεκπεραιώσῃ τὰς ἐργασίας, νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰς δυσχερείας, νὰ καταλήξῃ μὲ μίαν λέξιν ἐκεῖ ὅπου δὲν θὰ ἔφθανέ τις παρὰ μόνον διὰ τῆς μεθόδου. Τὸ ἔργον τῆς γραμματείας εἶναι ἀρρηκτικῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν μέθοδον.

Μὲ τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν μηχανισμὸν ἢ ἀμερικανικὴ ὀρθολογικὴ ὀργάνωσις ἐδημιούργησε τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια ἔθεσαν δύο ἐπιφανεῖς τῆς ἀνδρες, ὁ Taylor και ὁ Ford.

Αἱ μέθοδοι τὰς ὁποίας οἱ δύο μεγάλοι αὐτοὶ ἀμερικανοὶ ἐδοκίμασαν πρῶτοι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀποτελεσματικότητος των, ἤρριξαν νὰ ἐφαρμόζονται μετὰ τὴν ἰδίαν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν πρακτικὴν τῆς γραμματείας, και ἐὰν τυχὸν ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν μὲ κάποιαν καθυστέρησιν, φαίνεται ἀντιθέτως ὅτι ἐπιδιώκονται μὲ πάθος νὰ ἀναπληρωθῇ ὁ ἀπωλεσθεὶς χρόνος.

Μὲ τὴν ἐπιδιώξιν ταύτην τῆς ἀνακτῆσεως τοῦ χρόνου ἐξηγεῖται ἢ ἀνάπτω

εις τῆς γραμματείας, ἡ ὁποία, ἀπὸ τῆς πρωτογόνου τεχνικῆς τῶν διὰ χειρὸς ἀντιγραφῶν, ἐξελιχθῆ εἰς τὰς σημερινὰς πλήρως μηχανοποιηθείσας ὁργανώσεις γραφείων. Τοῦτο ἀποτελεῖ θέμα μελέτης, κατ' ἐξοχὴν ἐπίκαιρον καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρον. Ὁ αἰὼν τῆς διοικήσεως, αἱ μελέται τοῦ κ. Fourastié τὸ δεκνύον σαφῶς, τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐν μέρει τὸν ἐργάτην διὰ τοῦ ὑπαλλήλου, νὰ ὀρθώσῃ πλησίον τῶν ἐργοστασίων γραφεῖα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιόλουκα. Εἰς ὅλας τὰς ἐξελιγμένας χώρας τῆς Δύσεως ὑπάρχουν κατ' ἀναλογίαν, καὶ ἐνίοτε γενικῶς, ὀλιγώτεροι ἐργάται ἀσχολούμενοι εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ διαρκῶς περισσότεροὶ ὑπάλληλοι ἢ διοικοῦντες, τῶν ὁποίων τὸ καθήκον εἶναι ἡ ὁργάνωσις αὐτῆς τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὴν σύγχρονον βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν ἡ παραγωγὴ περιλαμβάνει τρεῖς φάσεις, τὴν προπαρασκευήν, τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ ἡ δευτέρα φάσις, ἣτις χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐνὸς μηχανικοῦ αὐτοματισμοῦ συνεχῶς ἀναπτυσσομένου, τείνει νὰ καταστῇ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς δύο ἄλλας φάσεις, μικροτέρας σπουδαιότητος, καθόσον ἡ ἔμφασις τίθεται περισσότερον ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης. Ἐν πάσει περιπτώσει, παντοῦ ὑπάρχει ὁργάνωσις, μία ὁργάνωσις ἣτις καθίσταται περισσότερον ἀναγκαία καθ' ὅσον μεταβαίνομεν ἀπὸ τὴν παραγωγὴν εἰς τὴν πώλησιν.

Ἡ κατανομὴ τοῦ προσωπικοῦ μεταβάλλεται εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας π.χ. ἡ παραγωγὴ, ἡ ὁποία τὸ 1870 ἀπασχόλει προσωπικὸν 76 ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ 1950 χρησιμοποιεῖ τὰ 44ο)ο. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἡ πώλησις ἔφθανε ἀντιθέτως ἀπὸ 24 ο)ο εἰς 56ο)ο. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι ἡ ἰδίᾳ εἰς ὅλας τὰς ἐκβιομηχανισθείσας χώρας καὶ ὅλη ἡ ἰσορροπία εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνίας ἔχει μεταβληθῆ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τεχνικῶς ὁ ἐργάτης δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὸ κέντρον τῆς ἐργασίας. Ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἐργασίας καθίσταται περισσότερον σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν, ἣτις ἔχει καθορισθῆ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἔχει ὑποταχθῆ εἰς ἓνα αὐτοματισμόν, ὅστις προέρχεται ἀπὸ τὰς μηχανὰς, αἵτινες ἐπενοήθησαν καὶ ἠννοήθησαν ὑπὸ τῆς ὁργανώσεως. Προχωροῦμεν ἀνεπισθίτως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ προλεταριάτου εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς γραμματείας. Μεταξὺ τοῦ 1870 καὶ 1940 τὸ προσωπικὸν τοῦ γραφείου, ἀπογραφῆν χωριστὰ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ἀνῆλθεν ἀπὸ 2 ο)ο εἰς 14ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι σημαντικόν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς γραμματείας ἀντιστοιχεῖ εἰς μίαν νέαν κατανομὴν τῶν ὑπηρεσιῶν ἐντὸς τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Ὁ Rochefoucauld, εἰς ἓνα ἀξίωμα του, γράφει τὰ ἑξῆς: «Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχομεν μεγάλα προσόντα, πρέπει καὶ νὰ κάγωμεν οἰκονομίαν αὐτῶν», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσε νὰ μεταφρασθῆ ὡς ἑξῆς: Τὸ ταλέντο ἔχει ἀνάγκην καθοδηγήσεως. Περισσότερον ἀκόμη ἡ βιομηχανία, διότι τὸ πλέον τέλειον σύστημα μηχανημάτων καθίσταται ἀτελεσφόρητον ἐὰν δὲν τεθῆ εἰς κίνησιν ὑπὸ μᾶς ἐκωνῆς διοικήσεως.

Ἐπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἡ γραμματεία ἐμφανίζεται ὡς ἓνας ἀπαραίτητος παράγων ὁργάνωσεως, συνδέσμου καὶ μεταδόσεως. Ὁ ρόλος τῆς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν ρόλον ἐνὸς ἐπιτελείου, τῆ μεσολαβήσει τοῦ ὁποίου αἱ ὁδηγίαι τῆς ἡγεσίας μεταδίδονται εἰς τὰς μαχομένας μονάδας. Δὲν εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν δημιουργία, ἀλλὰ παραμερίζουσα πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ, παῖζει τὸν ρόλον τοῦ διυλιστηρίου, τοῦ ταξιθέτου, τοῦ διανεμητοῦ. Διὰ τὸ ἔργον τοῦ-

το ὁ ἀριστοκράτης βασιίζεται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου, ἡ δὲ ἀνωτάτη διοίκησις μᾶς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν γενικὴν γραμματεῖαν. Ἐδείξαμεν πρὸ ὀλίγου ὅτι ὁ μηχανισμὸς κατανομῆς ἔχει ἀναπτυχθῆ καὶ καταστῆ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περίπλοκος, ἐνῶ ὁ καθαρὸς μηχανικὸς ἐξοπλισμὸς βλέπει, ἀντιθέτως, τὸ προσιπικόν του μειούμενον. Προκειμένου περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦτο ἦτο τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα μᾶς ἐντατικῆς μηχανοποιήσεως, ἣτις ἦτο ἡ αἰτία τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χρησιμοποιουμένων ἐργατῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς. Ταυτοχρόνως, κατὰ λογικὴν συνέπειαν, θὰ ἀπῆται διαρκῶς περισσοτέρους ὀργανωτάς, οἵτινες θὰ ρυθμίζουν τὴν παραγωγὴν αὐτὴν κατὰ τρόπον διαρκῶς περὶσσότερον αὐτόματων, καὶ διαρκῶς ὀλιγωτέρους ἀνθρώπους. Ἡ στατιστικὴ αὐτὴ αὔξησις τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν διανομὴν τῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ τεκμήριον τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ παρατηρήσῃ τις εἰς τὰς Η. Π., μέχρι ποίου σημείου ὠρισμένα ἐργαστήρια εἶναι κενὰ ἀνθρώπων, ἐνῶ, ἀντιθέτως, τὰ πλεῖστα τῶν γραφείων γέμουν ὑπαλλήλων. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τόσο σημαντικῆς ἐξελίξεως τὴν ὁποίαν ὑπαινισσόμεθα. Μήπως πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ἐπίσης ὅτι ἡ ὀρθολογικὴ ὀργάνωσις, ἡ τόσο ἐπιτυχῶς πραγματοποιουμένη εἰς τὸ ἐργοστάσιον, θὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τοιαύτην ἔκτασιν καὶ εἰς τὸ γραφεῖον; Ἐδῶ ἀκριβῶς τίθεται, εἰς τὸ εὐρύτερον πρόβλημα τῆς γραμματείας, τὸ ἐδικώτερον πρόβλημα τῆς ὀρθολογικῆς ὀργάνωσεως τοῦ χρησιμοποιουμένου προσωπικοῦ.

Ἡ ὀργάνωσις ἐπιβάλλεται εἶναι ἀπλοῦς: Πρόκειται νὰ ἀντικατασταθῆ εἰς τὸ μέγιστον δυνατὸν ὑπὸ τῆς μηχανῆς ὁ ἀνθρώπος καὶ πᾶν ὅ,τι ὑφίσταται ὡς πρωτοβουλία μὴ μηχανοποιουμένη ὑπὸ ἐνὸς ἐπανεξαγομένου αὐτοματισμοῦ, κατόπιν νὰ συνδυασθῆ ἢ προσπάθεια τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἀπομένουν ἀκόμη, ἐν ὄψει τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος. Τοῦτο εἶναι ἔργον τεχνικῆς, ἀλλὰ ἰδίως ὀργάνωσεως καὶ διοικήσεως.

Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν τῆς γραμματείας, ὅπου ἡ μηχανὴ ὀλίγον εἶχεν εἰσδύσει μέχρι τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνος, ὁ μηχανικὸς αὐτοματισμὸς πρόκειται νὰ παραγάγῃ τὰ ἴδια ὀικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἔχει παραγάγει εἰς τὸ ἐργοστάσιον. Ἀφ' ἐνὸς ἐπιτυγχάνεται σημαντικῶς ἠξυμένη ἀποδοτικότης, ἀλλὰ ἀφ' ἑτέρου ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπαλλήλικου προσωπικοῦ μεταβάλλεται, καὶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν ὅπως καὶ εἰς τὸ ἐργαστήριον. Ἡ μηχανὴ, αὐτὸς εἶναι ἄλλως τε ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεώς της, ἐλευθερώνει μέρος τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν. Οἱ ἐργάται οἵτινες παραμένουν μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ταύτην καθίστανται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ ἰσοδύναμον ἐδικευμένων χειριστῶν παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἡμειδικευμένους ἐργάτας τῆς μηχανικῆς ἀλύσου. Οὗτοι δὲν εἶναι πλέον, ὑπὸ τὴν κατὰ παράδοσιν σημασίαν τοῦ ὄρου, ἐπαγγελματῖαι κατέχοντες ἐπαγγελματικὴν ἰκανότητα βραδέως κτηθεῖσαν. Ἀπαιτεῖται δι' αὐτοὺς περισσότερον ἢ ἐπαγγελματικὴ συνείδησις παρὰ ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ πρωτοβουλία εἰς ἔργον ἑξ ἄλλου καθιστάμενον διαρκῶς ὀλιγότερον ἐνδιαφέρον, διότι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιορίζεται ἐντὸς μηχανικῶν ἀδιαπεράστων ὀρίων. Ὁ τραπεζικὸς ὑπάλληλος ὁ ὁποῖος καταγράφει τὰς πιστώσεις εἰς φύλλον χάρτου ὠρισμένου χρώματος, τὰς χρεώσεις ἐπὶ ἄλλου διαφορητικοῦ χρώματος κατὰ τοὺς πλέον αὐστηροὺς κανόνας, ἔχει μεγαλυτέραν ἀνάγκην προσοχῆς παρὰ εὐφυΐας.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παραμένει εἶναι ἓνα εἶδος προλεταριάτου τοῦ γραφείου, ἀντίστοιχον πρὸς τὸ προλεταριάτον τοῦ ἐργοστασίου. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ὑφίσταται ἓνα παρόμοιον ἐκπρολεταριασμόν, εἰς ἓν ὑψηλότερον ἐπίπεδον, δεδομένου ὅτι τάγματα μηχανικῶν ἀπηχολημένων εἰς μίαν ὁμαδικὴν ἐπιδίωξιν κατόπιν ὁδηγῶν ἐκ τῶν ἄνω δὲν ἀποτελοῦν πλέον παρὰ τεμάχια μιᾶς τεραστίας μηχανῆς πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν μυστικῶν τῆς φύσεως.

Ἄλλὰ προσοχή! Ἴσως πρόκειται, τόσοι εἰς τὸ γραφεῖον ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐργοστάσιον, περὶ μιᾶς μεταβατικῆς φάσεως τῆς παραγωγῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μηχανή, ὅταν δὲν παραμερίζει τὸν ἐργάτην, τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ἀξιοπρόεπειαν τοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἄλλ' ὅμως, ἀντιθέτως, ἡ χρησιμοποίησις τῶν πλέον τελειοποιημένων καὶ περιπλόκων μηχανῶν ἀπαιτεῖ τὴν συνδρομὴν ὑπεριδουκεμένων ὑπάλλων.

Χωρὶς νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τοὺς ρυθμιστάς, τοὺς ἐπιδιορθωτάς, τοὺς ἐλεγκτὰς τοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν μηχανῶν, ὁ χειρισμὸς τῶν ἐξαιρετικῶς λεπτῶν μηχανημάτων πρέπει προφανῶς νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓνα ἐκλεκτὸν προσωπικόν. Δὲν πρόκειται πλέον, ὅπως εἰς τὴν καθ' ἄλλους ἐργασίαν συναρμολογήσεως ἢ ὅπως ἐμπρὸς εἰς ὀρισμένα μηχανικὰ ἐργαλεῖα, νὰ εἶναι ἀπλῶς εὐκίνητος, προσεκτικὸς καὶ εὐσυνειδήτος. Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζῃ ἐσωτερικῶς καὶ λεπτομερῶς τὸ σύνολον τῶν ἐργαλείων, καὶ ὁ ἐργάτης αὐτὸς εἶναι πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν χειρῶνακτα ἐργάτην, τὸν βοηθὸν ἐργάτην καὶ τὸν εἰδικευμένον βοηθόν. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτό, τὸ σύνολον τῶν ἐξειληγμένων μηχανημάτων τῆς ἐποχῆς μας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκεῖνο τοῦ ἀρχικοῦ σταδίου τῆς μεγάλης βιομηχανίας, εἶναι πραγματικῶς ὁ ἐλευθερωτής, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τείνει νὰ ὠθήσῃ εἰς ἓν ἀνώτερον τεχνικὸν ἐπίπεδον τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα τὰ χειρίζονται. Ἡ μηχανὴ εἶχεν ἀρχικῶς μετατρέψει τὸν χειριστὴν τῆς εἰς αὐτόματον, εἰς ρομπότ, ἀλλὰ, διαρκῶς τελειοποιουμένη, ἀναλαμβάνει ἡ ἴδια τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ρομπότ. Θεωρητικῶς θὰ πρέπει νὰ παραμείνουν εἰς τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον μόνον ἰδιοφρεῖς. Ὁ σύγχρονος λογιστὴς δὲν εἶναι πλέον ἀπλῶς ἓνας ὑπάλληλος ὁ ὁποῖος καταγράφει πράξεις: Εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὰς ταξινομήσῃ, νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρουσιάσῃ εἰς ἐκάστην περίπτωσιν μίαν στατιστικὴν κατάστασιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐὰν τώρα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, τὰ μηχανήματα γραφῆς παράγουν καὶ ἐνταῦθα τὰ ἴδια ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα παράγουν παντοῦ αἱ μηχαναί, τείνουσιν δηλ. νὰ ἀντικαταστήσουν τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα καὶ εἰς τὸ γραφεῖον. Ἡ ὑπαγόρευσις εἰς μίαν συσκευὴν δὲν εἶναι ὅ,τι ἡ ὑπαγόρευσις εἰς ἓν πρόσωπον. Οἱ ρήτορες, συνηθισμένοι εἰς τὸν δυναμισμόν τῆς ἀγορεύσεως ἐνώπιον κοινοῦ, γνωρίζουν μέχρι ποίου σημείου ἢ τόσο ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς ψυχῆς των μόνωσις τοῦ ραδιοφωνικοῦ θαλάμου παγώνει τὴν ἔμπνευσίν των. Αἱ δακτυλογράφοι αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἔμπροσθέν των ἓν ἄψυχον ντικταφόν ἔχουν ἐπίσης τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔχουν χάσει κάτι τὸ ἀνθρώπινον. Ὁλόκληρος ἡ ψυχολογία τοῦ αἰῶνος τοῦ τεχνίτου ἤτις ἐπέζησεν κινδυνεύει τώρα ἀπὸ μίαν ἀπειλήν, δεδομένου ὅτι ὁ νέος αἰὼν ἀπαιτεῖ μίαν προσαρμογὴν εἰς τὰς συνθήκας ἐργασίας, τῆς ὁποίας τὰ ἤθη εἶναι διαφορετικά. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἔχει ὀλιγωτέραν ἀνάγκην προσωπικότητος, πρῶτοβουλίας, δημιουργικῆς προσπαθείας ὅπως ἄλλοτε, ἀλλ' ἀντιθέτως, ἡ ἀτομικότης εἰδικεύεται, καὶ ἀπαιτεῖται ἐπὶ μᾶλλον

καὶ μᾶλλον διὰ τοὺς εὐρίσκομένους εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἱεραρχικῆς πυραμίδος.

Τῆς γραμματείας διακρίνομεν τρεῖς βαθμίδας: μίαν κατωτέραν, ἣτις εἶναι εὐρέως μηχανική, μίαν ἐνδιάμεσον, ἀπαιτοῦσαν κυρίως καλὰς μεθόδους ἐργασίας, καὶ τέλος μίαν ἀνωτέραν βαθμίδα, ὅπου ἀπαραίτητος παραμένει ἡ προσωπικότης. Αἱ τρεῖς αὗται βαθμίδες ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς τρεῖς διακεκομμένας πράξεις, φύσει καὶ θέσει, ἣτοι τὴν σύλληψιν, τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἡ ἐκτέλεσις, ὅπως καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἶναι τὸ ἔργον ἐνὸς προσωπικοῦ στενωῶς συνδεδεμένου μὲ τὸ μηχανήμα, εἴτε πρόκειται περὶ γραφομηχανῆς, στενοτυπίας ἢ τῶν πολυαριθμῶν σχετικῶν μηχανημάτων ἀναπαραγωγῆς, μεταφορᾶς ἢ πολλαπλασιασμοῦ: Ἐνταῦθα αἱ μέθοδοι τῆς μηχανοποιήσεως ἢ τῆς ὀρθολογικῆς ὀργανώσεως δίδουν ὅλας τὰς δυνατότητας των. Καθ' ὅσον αἱ ἐπιχειρήσεις καθίστανται μεγαλύτεραι, ἐπιβάλλεται παρομοία ὀρθολογικὴ ὀργάνωσις τῶν γραφείων των. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν προπαρασκευὴν, αὕτη δὲν ἔχει ἀνάγκην προσφυγῆς εἰς τὴν γένεσιν τῆς μηχανῆς ἀλλ' ἀπαιτεῖ μίαν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκτεινομένην. Ἐνταῦθα συναντᾷ τις τὴν γραμματεῖαν ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, δηλ. τὴν ὑψηροσίαν ἐνὸς προσωπικοῦ ἱκανοῦ νὰ διεξηγήσῃ τὰς ἐντολὰς τῆς διευθύνσεως, προσδίδον εἰς αὐτὰς μίαν ὀρισμένην μορφήν. Μεταβαίνομεν τότε ἐκ τοῦ εἰδικευμένου χειρῶνατος ἢ τοῦ εἰδικοῦ ἐργάτου εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν ἐμφαντικοῦ ὀρίου, διότι ὑπάρχει μία ἄβυσσος μεταξὺ τῆς στενοδακτυλογράφου, ὅσον ἐξευλιγμένη καὶ ἂν εἶναι αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύεται ἐν γράμμα, καὶ τῆς γραμματέως εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατίθεται νὰ τὸ συντάξῃ ἢ ἰδίᾳ. Ἐὰν ἄλλοτε ἐθεορεῖτο ἀπαραίτητος ἡ ὀρθογραφία, σήμερον ἀπαιτεῖται ὕψος, σύνταξις, μία γενικὴ μόρφωσις, καθόσον ἡ στοιχειώδης διατύπωσις δὲν ἀρκεῖ πλέον.

Αἱ καλύτεραι ἰδέαι δὲν καθίστανται χρησιμοποιήσιμοι παρὰ μόνον ἀφ' ἧς λάβουν μορφήν, καὶ εἰς κάθε συγκεκριμένην περίπτωσιν τὴν μορφήν ἐκείνην ἣτις θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν καλύτεραν πραγματοποίησιν. Εἶναι ἔργον τῆς γραμματείας νὰ δώσῃ τὴν μορφήν ταύτην, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν ὅτι ἕκαστος ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ πνεύματός του δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐσωτερικῆς γραμματείας, ἐὰν ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ ὄνειρου θέλῃ νὰ περάσῃ εἰς τὰς πραγματοποιήσεις. Νομίζω ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶ ὅτι εἰς τὴν κορυφὴν αὐτῆς τῆς κλίμακος εὐρίσκειται ἡ γενικὴ γραμματεία, ἀναπόσπαστον τμήμα πάσης συγχρόνου ὀργάνωσεως. Δὲν εἶναι οὔτε πρόεδρος, οὔτε γενικὸς διευθυντής, οὔτε ἐκεῖνος τὸν γανώσεως. Δὲν εἶναι οὔτε ἀποφάσεις καὶ τὰ προγράμματα των.

Δι' αὐτοῦ τὰ ζητήματα ταξινομοῦνται κατὰ τὴν ἱεραρχίαν τῆς σπουδαιότητος των ἢ τῆς ἐπείγουσας μορφῆς καὶ τὰ σχέδια διοχετεύονται εἰς τὰ τμήματα τῶν διαφόρων εἰδικότητων, ὅπου τὰ ἐμπιστεύονται εἰς τὰς ἰδιαίτερας ἀρμοδιότητας τῶν γραφείων. Αἱ ἀπώλεια χρόνου, αἱ σπατάλαι ὑλικῶν καὶ προσπαθειῶν ἀποφεύγονται βάσει ἐνὸς ὀρθολογισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ φύσις, ἡ τόσον σπάταλος, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ πρότυπον. Ἡ φύσις, πρέπει νὰ παραδεχθῇ κανεῖς, εἶναι ἕνας ἀσύγκριτος τεχνικός, καὶ ὑπὸ ἀπόλυτον ἔποψιν, τὰ ἀποτελέσματά της εἶναι ἐξαιρέτα, ἀλλὰ ὑπὸ εἰδικωτέραν ἔποψιν ποῖα διασπάθις δυνάμεως καὶ ποῖα πληθώρα ἀποτυχιῶν, ὡς καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἀνωτάτου ὄντος πόσα τὰ ἀντιμαχόμενα πρὸς

ἄλληλα ! Μήπως καὶ ἡ φύσις δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην μιᾶς γενικῆς γραμματείας ;

Δὲν ἴτο δυνατόν, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπεξητήθη συστηματικῶς τοῦτο, νὰ ἐξαλειφθῇ ὀλοκληρωτικῶς ἀπὸ τὴν γραμματείαν ὁ ἀνθρώπινος παράγων. Ἡ ἀνάγκη τούτου γίνεται πάντοτε αἰσθητὴ καὶ τὸ ἀπαραίτητον τῆς ὑπάρξεώς του ἐμφανίζεται εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἡ ἰδιαίτερα γραμματεὺς ὄχι μόνον δὲν ἐξηφανίσθη ἀλλά, ἀντιθέτως, ἀπέκτησε, εἰς τὴν σύγχρονον μεγάλην παραγωγὴν, σημασίαν πλέον οὐσιαστικὴν ὅσον οὐδέποτε. Ὅπως ὁ ἀρχιστράτηγος ἔχει ἀνάγκην ὑπασπιστοῦ τελείως ἀνεξαρτήτου τοῦ ἐπιτελείου του, οὕτω καὶ ἕκαστος διευθύνων ἔχει ἀνάγκην, αὐτῆς τῆς ἐν γένει γραμματείας, τῆς ἰδιαίτερας γραμματέως του, ἡ ὁποία εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις ἀποβαίνει ὁ ἀριστερὸς βραχίον, εἰς τοιοῦτον μάλιστα σημεῖον ὥστε ἄνευ αὐτῆς νὰ μὴ δύναται νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰ καθήκοντά του. Γνωρίζει τὴν ἀλληλογραφίαν του, τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῶν ἐπιστολῶν εἰς τοὺς φακέλους, τὰς ἐμπορικὰς καὶ προσωπικὰς σχέσεις του, τὰς συνήθεις τηλεφωνικὰς ἐπικοινωνίας του, τὰς ὀλιγολέπτους ἢ πολυώρους συνεντεύξεις του, τοὺς ἐπισκέπτας οἱ ὁποῖοι εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμῆνουν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁποίους πρέπει κατ' ἐξάφρονιν νὰ εἰσαγάγῃ ἀμέσως. Διὰ μέσον τῆς γραμματέως καθορίζονται αἱ ἰδιαίτερα συνεντεύξεις, προετοιμάζονται αἱ προσκλήσεις πρὸς συνεννοήσεις, τίθενται ὑπ' ὄψιν αἱ προφορικὰι προτάσεις καὶ τέλος διὰ τῆς γραμματέως ἐπιτυγχάνεται ἡ τελικὴ διατύπωσις τῶν συμβαθῶν κειμένων. Ὁρισμένα ἀμερικανίδες γραμματεῖς ἔχουν φθάσει εἰς τοιοῦτον σημεῖον τελειότητος εἰς τὸ εἶδος των ὥστε δὲν θὰ ἴτο δυνατόν νὰ μὴν ὁμολογῆται ὅτι πράγματι ἀποτελοῦν τὰ πρότυπα γραμματέων. Πρέπει ὅμως συγχρόνως νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ προσόντα τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ συγκεντρῶνῃ μία τοιαύτη γραμματεὺς. Ἡθικῶς πρέπει νὰ εἶναι ἀφοσιωμένη εἰς τὸν προϊστάμενόν της, μὲ μεγάλην ὅμως διακριτικότητα : (Σημ. Ὡς γράφει ὁ συγγραφεὺς, εἰς τὴν γαλλικὴν λέξιν *secrtaire* ὑπάρχει ἡ λέξις *secret* ἡ ὁποία σημαίνει μυστικόν). Τεχνικῶς, πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτελῇ διαφόρους ἐργασίας ἀπὸ τὰς πλέον ταπεινάς—ὅπως νὰ ξύη μολυβδοκόνδυλα, νὰ ἀνοίγῃ ἐπιστολάς—μέχρι ἐκείνων αἱ ὁποῖα ἀπαιτοῦν τάκτ, ψυχολογίαν καὶ μίαν γενικὴν γνῶσιν πραγμάτων καὶ προσώπων. Ἡ μηχανοποίησις, πάντοτε ἀναγκαία, δὲν διαδραματίζει σημαντικὸν ρόλον εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Ἡ γραμματεὺς θὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ χρησιμοποιῇ συχνὰ τὴν πέναν της, ἂν δὲ κληθῇ ἐξ ἀπροόπτου διὰ νὰ τῆς ὑπαγορευθῇ μία ἐπιστολὴ ἢ ἓν σημεῖωμα θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν στενογραφίαν καὶ ὄχι τὴν στενοτυπικὴν μηχανήν. Θὰ συμβῇ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ πλέον ἀπίθανα καθήκοντα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκπληρώσῃ χάρις εἰς τὴν μόρφωσίν της, ἡ ὁποία πλὴν τῶν εἰδικῶν γνώσεων ἀπαιτεῖ γενικὴν καλλιέργειαν καὶ κυρίως μεθοδικότητα.

Ἐξαιρετικὰ σχολεῖα ἐξασφαλίζουν τοιαύτην προπαρασκευήν, βάσει δεδοκιμασμένων καὶ ἐν τῇ πράξει ἔκτοτε λίαν ἐπιτυχῶς ἐφαρμοζομένων μεθόδων. Εἰδικῶς θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀναφέρω τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκπαιδεύτριαν *Kan Milhand—Sanne*, ἡ ὁποία ὑπέρξε διευθύντρια τῆς Σχολῆς Ἀνωτέρων Ἐμπορικῶν Σπουδῶν καὶ καθηγήτρια εἰς τὸ μάθημα Γραμματείας εἰς τὴν σχολὴν αὐτήν. Πολλὰ γενεὰ γραμματέων ὀφείλουν πολλὰ εἰς αὐτὴν διὰ τὴν κατάρτισίν των.

Ὅθεν, ἡ καθόλου πορεία πρὸς τὸν μηχανισμόν εἶναι ἐπιβεβλημένη, τόσον

ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Υπό του κ. G. SIMONDON

(Καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφίας)

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΣΩΤΗΡΑΚΗ

(Καθηγητὴ τῶν Μαθηματικῶν)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ ἄρθρον τοῦ Γάλλου καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας Gilbert Simondon, ποῦ δίνουμε σὲ μετάφραση, καθρεφτίζει τὶς ἀνησυχίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατέχονται σήμερα πολλὰ ἐλεύθερα πνεύματα τῆς Δύσης, μπροστὰ στὰ μεγάλα προβλήματα ποῦ προβάλλονται παντοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἔχι πιά μιάς ἀπλῆς ἀναπροσαρμογῆς τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης ἀλλὰ γιὰ μιά ἀναχώνευση, γιὰ μιά ἀνασύστασή της σὲ περιεχόμενο καὶ σὲ μορφές.

Σὲ πολλὰς χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ προπάντων στὴν Ἀμερικὴ ἔγιναν κατὰ καιροὺς ἀξιόλογες προσπάθειες συγχρονισμοῦ τῶν προγραμμάτων καὶ τῆς Διδακτικῆς, με κύριο χαρακτηριστικὸν τὴν προσαρμογὴ τῆς Μ. Ε. στὶς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς καὶ τὴν εὐθυγράμμισή της πρὸς τὶς ἀποκτήσεις καὶ κατακτήσεις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ κυρίως τῆς Τεχνικῆς, ποῦ οὐσιαστικὰ ἔχει τὸ προβάδισμα στὴν Ἐπιστῆμη, γιὰτὶ φωτίζει καὶ δείχνει τοὺς δρόμους της.

Ἀλλὰ τὸ συγκλονιστικὸ τράνταγμα ποῦ ἔνωσε ἡ ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο ξανάφερε δεξύτερο τὸ πρόβλημα τῆς ἀνασύστασης τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης σὲ ὀλόκληρο τὸν πολιτισμένον κόσμον. Αὐτὴ τὴ φορά ἀντικρίστηκε πρὸ θαρραλέα τὸ πρόβλημα, ἐξετάστηκαν καὶ ἀναλύθηκαν ἀποφασιστικότερα οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιφάσεις ποῦ ἐμποδίζουν μιά ἀληθινὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ὁ G. S. μᾶς παρουσιάζει με τρόπο ἀναγλυφικὸ τῆς ἀντιφάσεις αὐτὲς καί, χωρὶς νὰ σταματᾷ σὲ ἀπλὲς διαπιστώσεις, προχωρεῖ ἀποφασιστικὰ καὶ δίνει τολμηρὰς κατευθύνσεις πρὸς νέους δρόμους καὶ νέους προσαρρῆ ἀποφασιστικὰ καὶ δίνει τολμηρὰς κατευθύνσεις πρὸς νέους δρόμους καὶ νέους προσαρρῆ νατολισμοῦς. Ἀς μὴ νομισθεῖ ὥστόσο ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου καινοτομεῖ. Τὰ προβλήματα ποῦ ἀναλύει, διερευνᾷ καὶ προτείνει τὴ λύση τους ἔχουν τεθεῖ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους καὶ ἔχουν γίνει ἀντικείμενον μεταρρυθμίσεων σὲ πολλὰς χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ προπάντων στὶς Η.Π.Α., ὅπου 8 000 000 νέοι, δηλαδὴ τὰ 80% ἀπὸ 14 ἕως 17 ἔτων καὶ προπάντων στὶς κλασικὰ καὶ πρακτικὰ σχολεῖα Μ. Ε. Ἐκεῖνον ὅμως ποῦ χαρακτηρίζει τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου καὶ δίνει ἰδιαιτέρη ἀξία στὴν ἀνάλυσιν τοῦ θέματος καὶ στὶς προτεινόμενες λύσεις εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ συγκρότησις τοῦ συγγραφέα. Καὶ ὅταν λέμε φιλοσοφικὴ συγκρότησις δὲν ἔννοομε ἀπλῶς μιά ἐμπειριστικὴ γνώση τῆς κλασικῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ, πάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴ γνώση αὐτῆ—ἀπαραίτητη βέβαια—ἐνα πλήρη καὶ ἄρτιον κατατοπισμὸν στὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης ἐπιστῆμης καὶ τῆς τεχνολογίας.

Ἡ ἀ γ ω γ ῆ γενικὰ θέτει προορισμὸν τῆς νὰ γνωρίσει στὸ παιδί τὶς ἀνθρώπινες γνώσεις. Καθρεφτίζει ἔτσι αὐτὸ ποῦ ἡ Ἀναγέννησις δνόμασε Ο ὄ μ α ν ι σ μ ὄ, λέξει ποῦ ἐκφράζει τὴ δυνατότητα νὰ γίνει ἀνθρώπινα νοητὸς ὁ κόσμος στὴν καθολικότητά του. Ἀλλὰ δὲ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ σήμερα οὐμανισμὸς, ὅσο δὲ λύεται ἡ σύγκρουσις ἀνάμεσα στὴν

Τὸ εἶς τὴν γραμματεῖαν ὅπως καὶ ἄλλοῦ καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακοπῆ. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἡ διάγνωσις τῶν περιπτώσεων αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην μηχανοποιήσεως καὶ τῶν ἄλλων αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην νὰ διατηρήσουν τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα ὑπὸ τὴν πλέον προσωπικὴν καὶ καθόλου τυποποιημένην μορφήν. Πιστεύω ὅτι ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος, καὶ τοῦτο εἶναι ἕνας ἐπὶ πλέον λόγος νὰ μὴν ἀγνοηθῆ οὗτος.